

STUDIJA ZEMLJE:
CRNA GORA

Ekonomski institut, Zagreb

Trg Dž. F. Kenedija 7
10000 Zagreb, Croatia

AUTORI

Jelena Budak
Goran Buturac
Davor Mikulić
Edo Rajh
Sunčana Slijepčević

DIZAJN

Vladimir Sukser

TEHNIČKI UREDNIK

Vladimir Sukser

PRIJEVOD I LEKTURA

Sinonim Translations

ANKETA

Hendal d.o.o.

Stavovi izraženi u ovoj studiji su stavovi autora i ne odražavaju neophodno stavove Ekonomskog instituta, Zagreb. Ova studija je dio istraživačkog projekta 'Ilegalna trgovina duvanskim proizvodima: krijumčarenje duž balkanske rute' koji je finansirao PMI IMPACT – globalna grant inicijativa kompanije Filip Morris Internešenel [PMI] za potporu projektima posvećenima borbi protiv ilegalne trgovine i povezanih krivičnih djela. Autori su proveli ovo istraživanje uz potpuno samostalno u odnosu na PMI. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom dokumentu pripadaju autorima i ne odražavaju neophodno stavove PMI-ja.

Sadržaj

Ključni nalazi	2
1. Uvod	4
2. Pušačke navike	5
3. Navike kupovanja: legalna ili siva tržišta	7
4. Dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu	10
5. Izlazak sa sivog tržišta	12
6. Cjenovna osjetljivost potrošnje nezakonitih duvanskih proizvoda	14
7. Međunarodna trgovina duvanskih proizvoda	16
8. Neprijavljeni rad	20
9. Neprihvatljivost određenih praksi u nezakonitoj trgovini duvanom	22
10. Percepcije i mišljenja javnosti o sivom tržištu	23
Prilog	25

Ključni nalazi

- Od 38 odsto odrasle populacije pušača u Crnoj Gori, 72 odsto kupuje duvanske proizvode u ovlaštenim prodavaonicama. 79 odsto puši fabrički proizvedene cigarete, a 22 odsto kupuje rezani duvan koji sami motaju i pune u cigarete.
- Rezani duvan i fabrički proizvedene cigarete jednako su zastupljeni kod kupovine na sivom tržištu [oko 50 odsto].
- Više od jedne trećine pušača u Crnoj Gori prebacilo se na kupovinu duvanskih proizvoda na sivom tržištu jer su cigarete poskupile [36 odsto], a gotovo isti udio pušača se prebacio na sivo tržište otkad je počeo pušiti [37 odsto]. Za 89 odsto njih, glavni razlog za kupovinu proizvoda od duvana na sivom tržištu je povoljna cijena.
- Osam od deset kupaca na sivom tržištu bi potražilo novo mjesto za kupovinu na sivom tržištu ako iz nekog razloga ne bi mogli kupiti nezakonite proizvode od duvana na svom uobičajenom mjestu.
- Uobičajena prodajna mjesta na sivom tržištu čine ulični preprodavači, prijatelji i poznanici kao i preprodavači koji posjećuju kupce u njihovim domovima.
- Dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu nije se promjenila u zadnje dvije godine, prema mišljenju otprilike 40 odsto kupaca. Udio ispitanika koji su procijenili dostupnost rezanog duvana kao povećanu je gotovo jednak kao i udio ispitanika koji su procijenili dostupnost cigareta kao povećanu [50 odsto]. U isto vrijeme, udio ispitanika koji su ocijenili raspoloživost rezanog duvana i cigareta na sivom tržištu padajućom iznosi 11 odsto. Stoga postoje neke indikacije koje ukazuju na rastući trend kada je u pitanju opskrba nezakonitim duvanskim proizvodima u Crnoj Gori.
- Cigarete čine skoro 99 odsto ukupnog uvoza duvanskih proizvoda u Crnoj Gori. Crna Gora je neto uvoznik duvanskih proizvoda. Ima negativan trgovinski balans u duvanskim proizvodima jer je vrijednost uvoza 19 puta veća od vrijednosti izvoza duvanskih proizvoda.
- Sivo tržište i neprijavljeni rad usko su povezani, a anketa nam je omogućila da procijenimo ponudu i potražnju neprijavljenog rada u Crnoj Gori. Oko 22 odsto ispitanika kupilo je robu koja je, kako oni pretpostavljaju, proizvedena neprijavljenim radom. Samo 2,3 odsto ispitanika izjavilo je da je plaćeno za neprijavljeni rad u zadnjih 12 mjeseci. Starija populacija sa ispodprosječnim prihodom je manje sklona obavljanju neprijavljenog rada u Crnoj Gori kako na strani ponude tako i na strani potražnje.

- Za većinu građana u Crnoj Gori [oko 80 odsto], transakcije na sivom tržištu duvanskih proizvoda predstavljaju neprihvatljive postupke. Kupovina duvanskih proizvoda na sivom tržištu nije prihvatljiva za 68 odsto građana.
- Gotovo 60 odsto građana u Crnoj Gori se slaže da sivo tržište proizvoda od duvana uzrokuje znatnu štetu državnom budžetu, a gotovo 57 odsto njih smatra da je krijumčarenje duvanskih proizvoda sastavni dio organiziranog kriminala.

1. Uvod

Nezakonita trgovina, sivo tržište i krijumčarenje duvana su već dugo vremena prisutni u balkanskom regionu. Istraživački projekat **Ilegalna trgovina duvanskim proizvodima: Krijumčarenje duž balkanske rute – BalkanSmugg**, koji finansira inicijativa PMI IMPACT, a koji je provodio Ekonomski Institut, Zagreb od jula 2017. do septembra 2019. procjenjuje ilegalnu trgovinu cigareta i drugih duvanskih proizvoda u sedam zemalja na balkanskoj krijumčarskoj ruti.

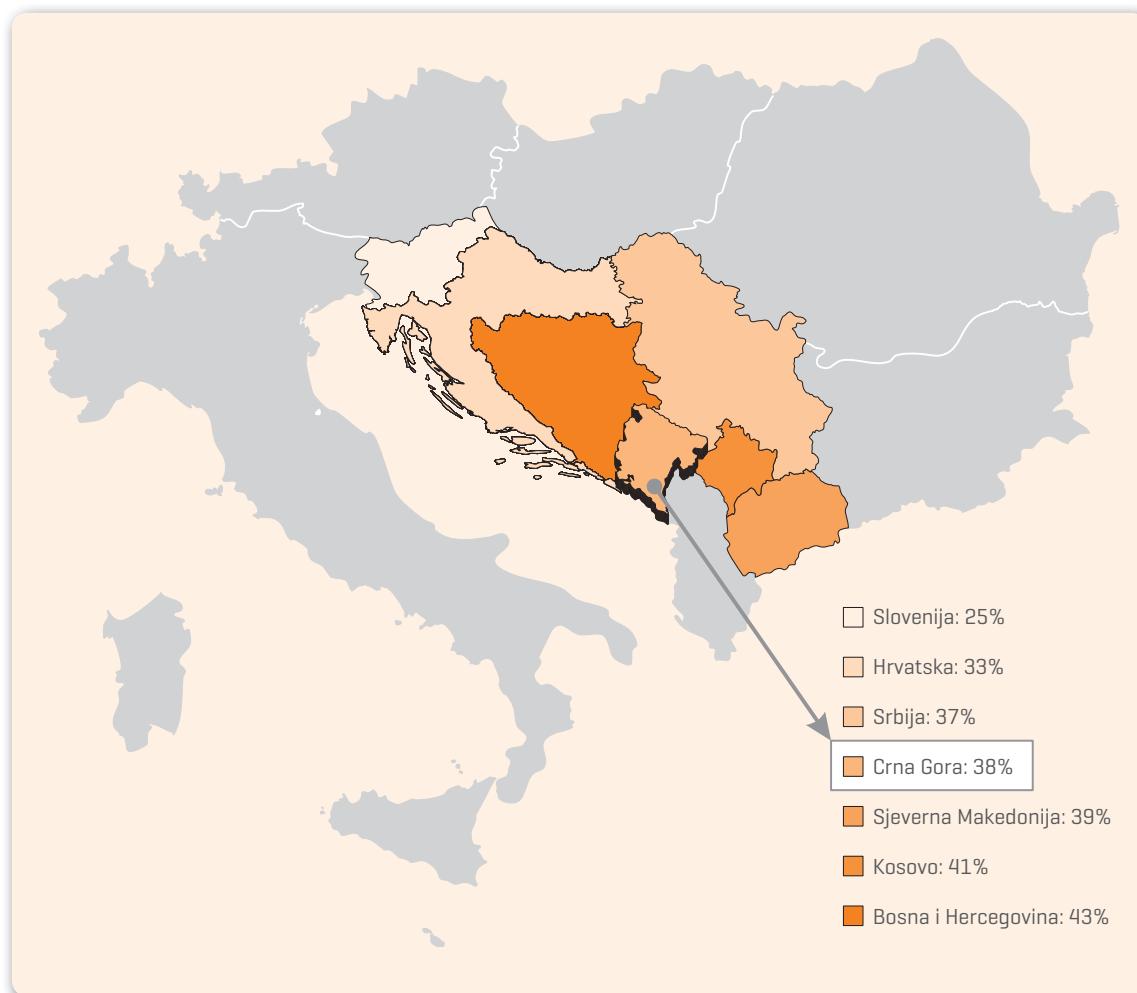
Specifični cilj projekta je bio stvoriti bazu čvrstih dokaza o ilegalnoj trgovini duvanom u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Kosovu. Dakle, jezgra ovog istraživanja je anketno procjenjivanje stavova i praksi kupovine cigareta na crnom tržištu kao i mnijenja građana o ilegalnoj trgovini cigaretama i drugim duvanskim proizvodima. U 2018. proveli smo anketu s 3.000 ispitanika u svakoj zemlji, odnosno ukupno 21.000 ispitanika u regionu.

Studija zemlje BalkanSmugg: Crna Gora predstavlja ključne nalaze u vezi Crne Gore kao jedne od zemalja od interesa. Baca svjetlo na navike i prakse pušača kada je riječ o kupovanju cigareta i rezanog duvana, uključujući iskustvo kupovine proizvoda na sivom tržištu. Uvid u karakteristike sivog tržišta, tipični „paket“ kupnje i to kako su pušači ocijenili kvalitetu proizvoda i pristupačnost proizvodima na sivom tržištu nudi dragocjene informacije iz prve ruke. Istraženi su javno mnijenje o prihvatljivom ponašanju u vezi nezakonite trgovine cigaretama, duvanskih proizvoda i javne percepcije u vezi negativnih efekata tih proizvoda, što naš projekat čini prvom sveobuhvatnom studijom o ilegalnoj trgovini i crnom tržištu cigaretama i drugim duvanskim proizvodima u balkanskom regionu, a koja se bavi problemima iz perspektive građana kao i iz perspektive potrošača duvanskih proizvoda. Rezultati su predstavljeni za Crnu Goru i, gdje je korisno, uspoređeni s drugim posmatranim zemljama da bi se dobio regionalni kontekst nalaza.

Nadamo se da će zainteresovane strane uključene u ovaj projekat, kao i nadležni organi, smatrati ove rezultate podsticajnim i korisnim po pitanju borbe protiv ilegalne trgovine. Krajnja svrha ove studije je podići svijest o škodljivosti ilegalne trgovine cigaretama i ostalim duvanskim proizvodima u Crnoj Gori.

2. Pušačke navike

Slika 2.1. Prevalencija pušenja po zemljama

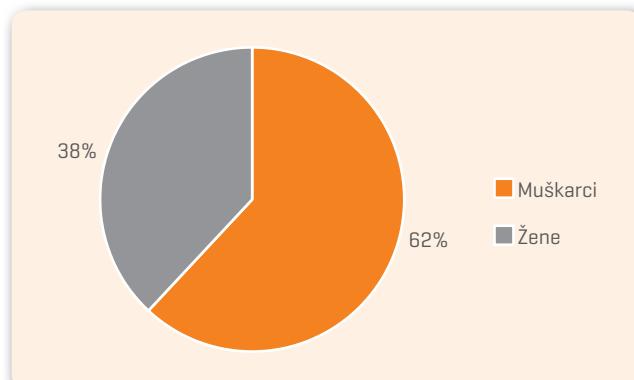
Izvor: anketni podaci.

Rasprostranjenost pušenja u
Crnoj Gori je 38 odsto.

- Anketni podaci pokazali su da pušači čine gotovo dvije petine odrasle populacije u Crnoj Gori [slika 2.1.]. Tačno 38 odsto anketiranih osoba starijih od 18 godina deklariralo se kao pušači, što je malo iznad prevalencije pušenja u svim analiziranim zemljama regiona [36 odsto].
- Prevalencija pušenja u Crnoj Gori je najveća među muškom populacijom; gotovo dvije trećine pušača su muškarci [slika 2.2.].
- Najpopularniji duvanski proizvod u Crnoj Gori su fabrički proizvedene cigarete [slika 2.3.]. Međutim, više od svakog petog pušača koristi rezani duvan za motanje i punjenje vlastitih domaćih cigareta. Druge proizvode od duvana, kao što su cigare, cigariloski, lule i sl., koristi manje od 1 odsto pušača.
- Interesantno, udio pušača rezanog duvana u Crnoj Gori [22 %] je iznad prosjeka u regionu [15 %].

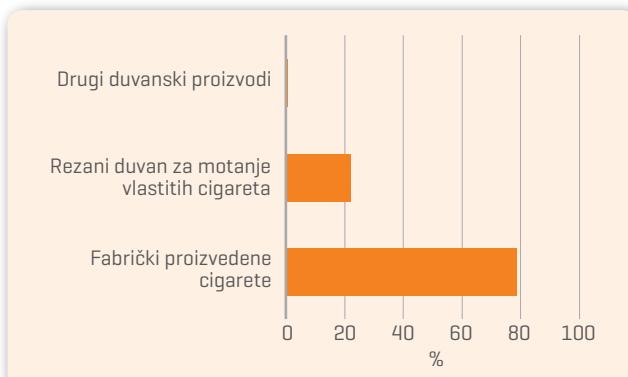
Slika 2.2. **Prevalencija pušenja po spolu u Crnoj Gori**

Muškarci puše duvanske proizvode više nego žene.

Izvor: anketni podaci.

Slika 2.3. **Pušenje po tipu duvanskih proizvoda**

Skoro 80 odsto pušača koristi fabrički proizvedene cigarete.

Više pušača koristi rezani duvan u Crnoj Gori nego što je to prosječno u analiziranim zemljama.

Napomena: višestruki odgovori. U procentu pušača.

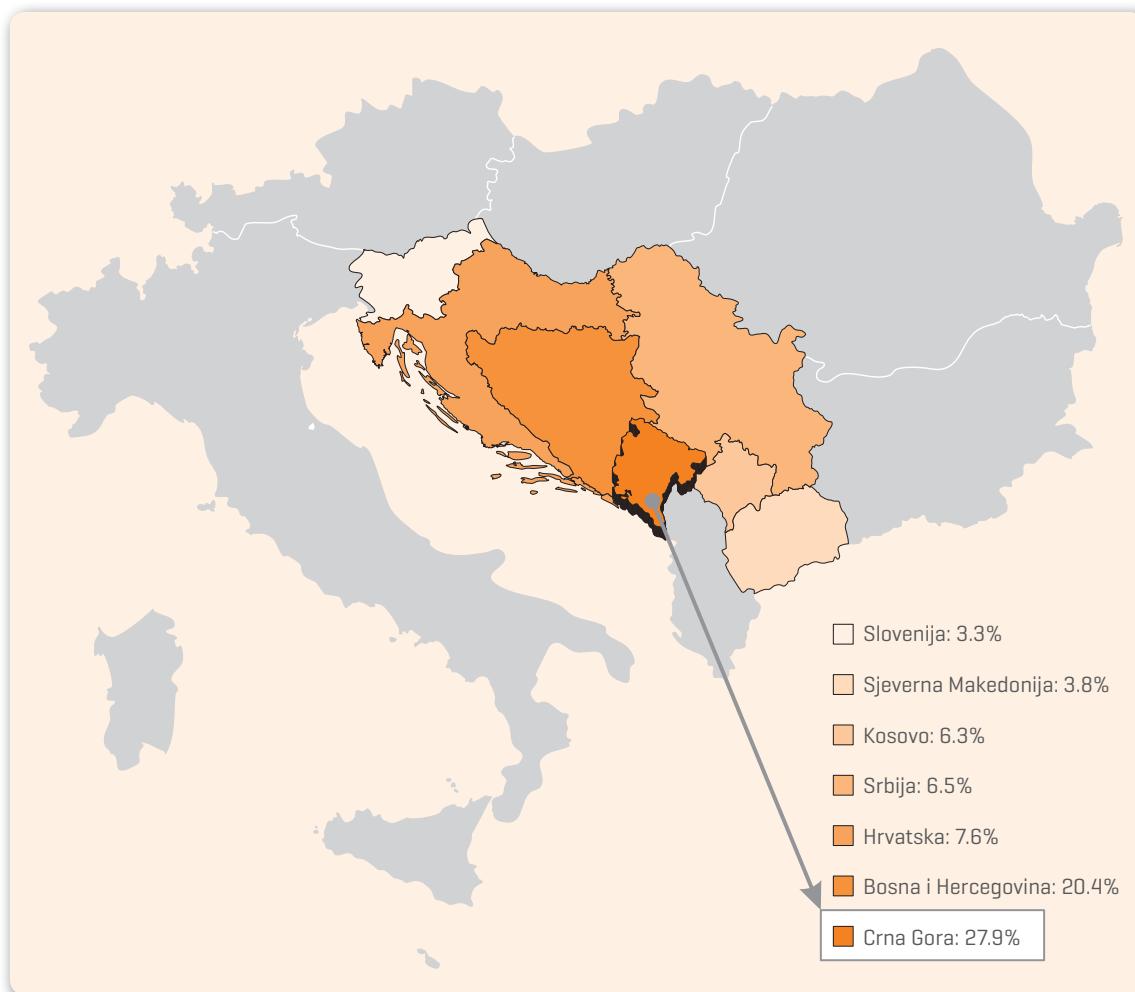
Izvor: anketni podaci.

3. Navike kupovanja: legalna ili siva tržišta – nezakonita kupovina

- Pušači u Crnoj Gori uglavnom kupuju duvanske proizvode u ovlaštenim prodavnicama. Međutim, oko 28 odsto pušača kupuje duvanske proizvode na sivom tržištu, što je znatno iznad regionalnog prosjeka od 11 odsto i najviši udio sivog tržišta duvana u regionu [slika 3.1.].
- **Rezani duvan i fabrički proizvedene cigarete su gotovo jednako zastupljeni kod kupovine na sivom tržištu [Slika 3.2.].**
- Glavni kanal sivog tržišta u Crnoj Gori na kojem pušači većinom kupuju nezakonite duvanske proizvode su ulični preprodavači (58 odsto), prijatelji i poznanici (20 odsto) i preprodavači koji prodaju duvanske proizvode pušačima u njihovim domovima (19 odsto) [slika 3.3.].
- Više od trećine pušača u Crnoj Gori prebacilo se na sivo tržište duvanskih proizvoda jer su cigarete poskupile (36 odsto), ali u isto vrijeme gotovo isti udio pušača kupuje duvanske proizvode na sivom tržištu od početka pušenja [slika 3.4.].
- Ukupno 89 odsto pušača koji obavljaju kupnju na sivom tržištu navode da je **glavni razlog zašto su počeli kupovati na sivom tržištu bolja cijena duvanskih proizvoda.**

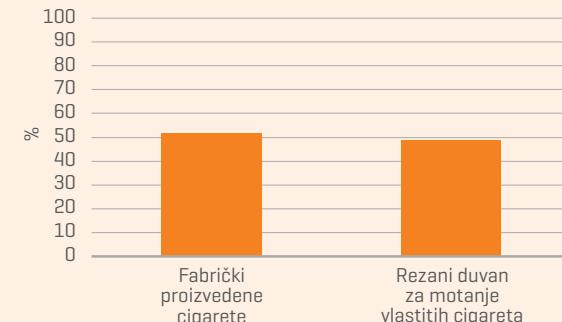
**28 odsto pušača
kupuje na sivom
tržištu.**

Slika 3.1. **Udio pušača koji kupnju obavlja na sivom tržištu po državama**

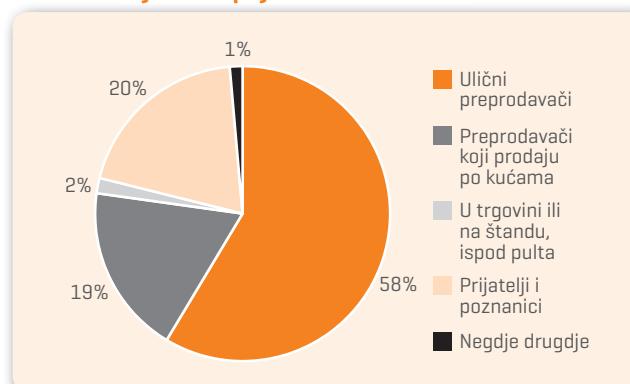
Izvor: anketni podaci.

Slika 3.2. Duvanski proizvodi sa sivog tržišta

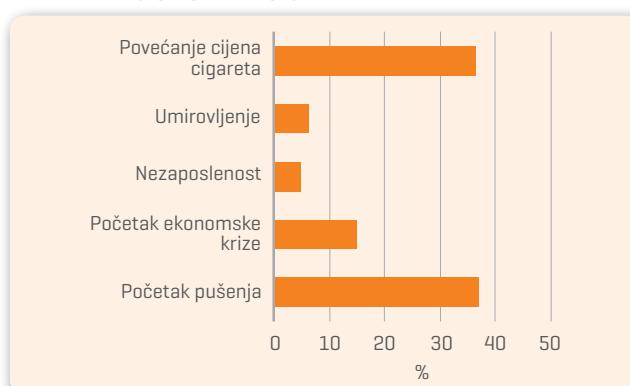
Napomena: višestruki odgovori.
Izvor: anketni podaci.

Slika 3.3. Mjesto kupnje na sivom tržištu

Izvor: anketni podaci.

Slika 3.4. Od kada pušači kupuju duvanske proizvode na sivom tržištu

Izvor: anketni podaci.

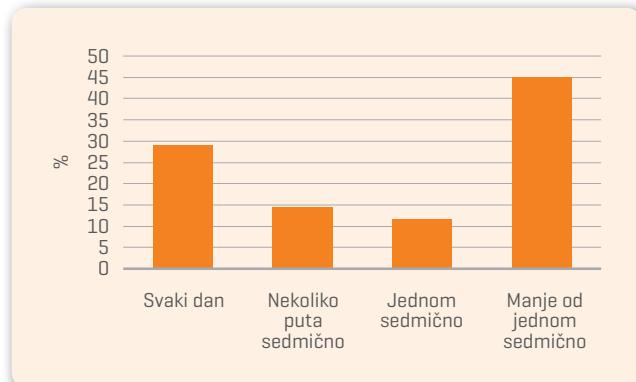
4.

Dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu

- Skoro 50 odsto pušača na sivom tržištu kupuje rjeđe od jednom sedmično. U isto vrijeme, gotovo trećina pušača kupuje na sivom tržištu na dnevnoj bazi [slika 4.1.].
- Gotovo da ne postoji razlika između cigareta i rezanog duvana u uočenim trendovima njihove dostupnosti na sivom tržištu. 50 odsto ispitanika je procijenilo dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu boljom nego prije dvije godine [slika 4.2.]
- **Svaki deseti pušač tvrdi da su cigarete i rezani duvan manje dostupni na sivom tržištu danas** nego prije dvije godine.
- Povećana dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu danas, kada se usporedi s onom od prije dvije godine, može se češće primjetiti u Crnoj Gori nego u ostatku regiona.

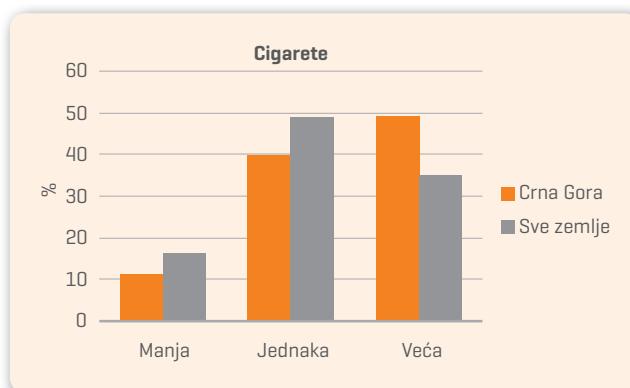
Uočeni trend povećane dostupnosti duvanskih proizvoda na sivom tržištu u Crnoj Gori je iznad regionalnog prosjeka.

Slika 4.1. Učestalost kupovine na sivom tržištu

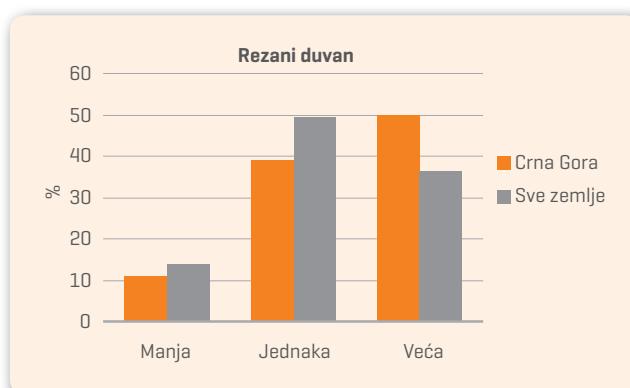
Izvor: anketni podaci.

Slika 4.2. Trendovi u dostupnosti duvanskih proizvoda na sivom tržištu

U usporedbi sa stanjem prije dvije godine:

11 odsto pušača smatra da je dostupnost cigareta na sivom tržištu manja.

11 odsto pušača smatra da je dostupnost rezanog duvana na sivom tržištu manja.

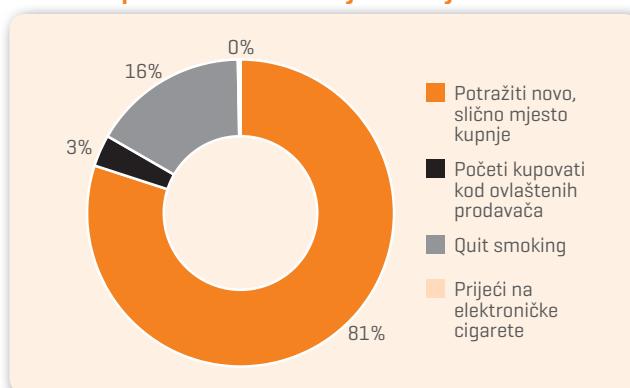
Napomena: u usporedbi sa stanjem prije dvije godine.
Izvor: anketni podaci.

5. Izlazak sa sivog tržišta

- Kupce na sivom tržištu su pitali šta bi uradili kada više ne bi mogli kupovati duvanske proizvode na svom uobičajenom mjestu [slika 5.1.]. 81 odsto bi potražilo novo, slično mjesto kupovine na sivom tržištu, što znači da, sve dok postoji sivo tržište, ono će biti preferirano mjesto kupovine za većinu pušača uključenih u nezakonitu trgovinu u Crnoj Gori.
- Ostatak pušača bi prestao pušiti [16 odsto] ili bi se prebacili na duvanske proizvode s legalnog tržišta [3 odsto].
- Glavni motivacijski faktori za napuštanje sivog tržišta uglavnom su povezani s ekonomskim razlozima: **78 odsto kupaca napustilo bi sivo tržište ako bi se njihov životni standard poboljšao**. Takođe, jedna trećina kupaca bi prestala kupovati nezakonite duvanske proizvode samo ako bi prestali pušiti.
- Uvođenje strogih kazni za kupce motiviralo bi samo 1 odsto pušača da prestanu kupovati na sivom tržištu [slika 5.2.].

**Nivo vjernosti preferisanim
nezakonitim prodajnim
mjestima je visok u Crnoj Gori.**

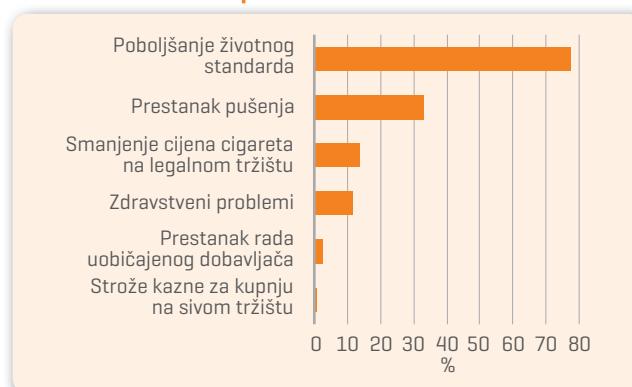
Slika 5.1. Odabране alternative za pušače kada više ne bi mogli kupovati nezakonite duvanske proizvode na uobičajenom mjestu

Izvor: anketni podaci.

Ako uobičajeno mjesto za nezakonitu kupovinu više ne bude dostupno, samo 3 odsto pušača će se prebaciti na legalno tržište.

Slika 5.2. Motivacija za napuštanje sivog tržišta duvanskih proizvoda

Napomena: višestruki odgovori.
Izvor: anketni podaci.

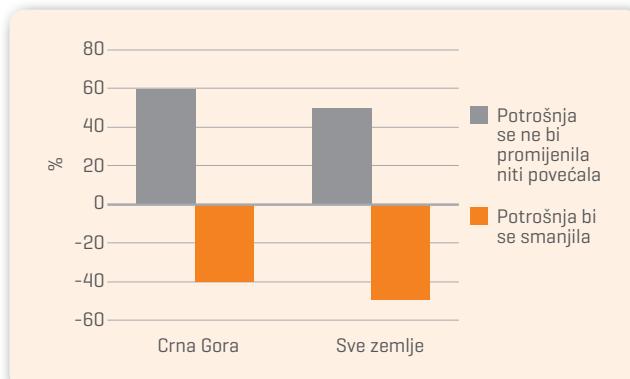
6.

Cjenovna osjetljivost potrošnje nezakonitih duvanskih proizvoda

- Ako se cijena cigareta izjednači na legalnom i sivom tržištu, 40 odsto kupaca bi smanjilo potrošnju nezakonitih cigareta [slika 6.1.].
- Skoro 42 odsto kupaca bi smanjilo potrošnju rezanog duvana na sivom tržištu kad bi se cijena legalnih cigareta smanjila [slika 6.2.].
- Smanjena potrošnja cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu zbog nižih cijena legalnih cigareta je manje evidentna u Crnoj Gori nego u ostatku regiona.

Potrošnja nezakonitih duvanskih proizvoda je manje osjetljiva na promjene u cijenama legalno kupljenih cigareta u Crnoj Gori nego u regionu.

Slika 6.1. **Potrošnja nezakonitih cigareta**

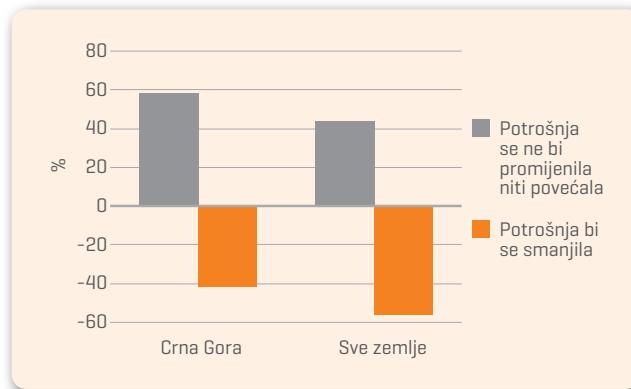

Izvor: anketni podaci.

40 odsto potrošača bi smanjilo potrošnju nezakonitih cigareta kada bi se cijena legalno kupljenih cigareta smanjila i izjednačila cijeni cigareta dostupnih na sivom tržištu.

Slika 6.2. **Potrošnja ilegalnog rezanog duvana**

Skoro 42 odsto potrošača bi smanjilo potrošnju nezakonitog rezanog duvana kada bi se cijena legalno kupljenih cigareta smanjila i izjednačila cijeni rezanog duvana dostupnog na sivom tržištu.

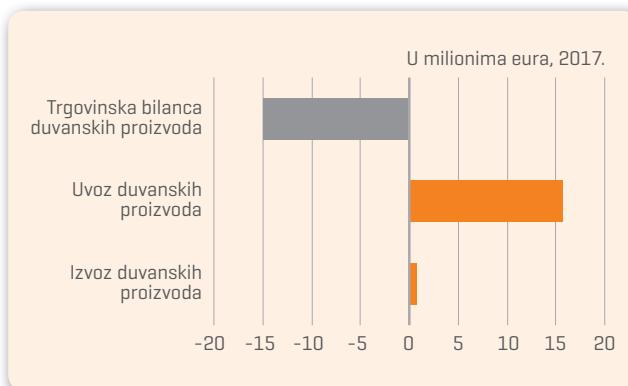
Izvor: anketni podaci.

7. Međunarodna trgovina duvanskih proizvoda

Crna Gora je neto uvoznik duvanskih proizvoda. Cigarete čine skoro 99 odsto ukupnog uvoza duvanskih proizvoda u Crnoj Gori.

- Rezultati ankete ukazuju na to da pušači u Crnoj Gori kupuju duvanske proizvode na prodajnim mjestima unutar zemlje (100 odsto).
- Crna Gora uvozi puno više duvanskih proizvoda nego što ih izvozi. Crne Gora je uvezla 15,7 miliona EUR duvanskih proizvoda u 2017., a izvezla samo 825 hiljada EUR u 2017. Time je Crna Gora završila 2017. s negativnim trgovinskim balansom u iznosu od 14,9 miliona EUR [slika 7.1.].
- Cigarete (42 odsto) i duvan koji nije fabrički obrađen (34 odsto) imaju najviši udio u strukturi izvoza duvanskih proizvoda [slika 7.2.].

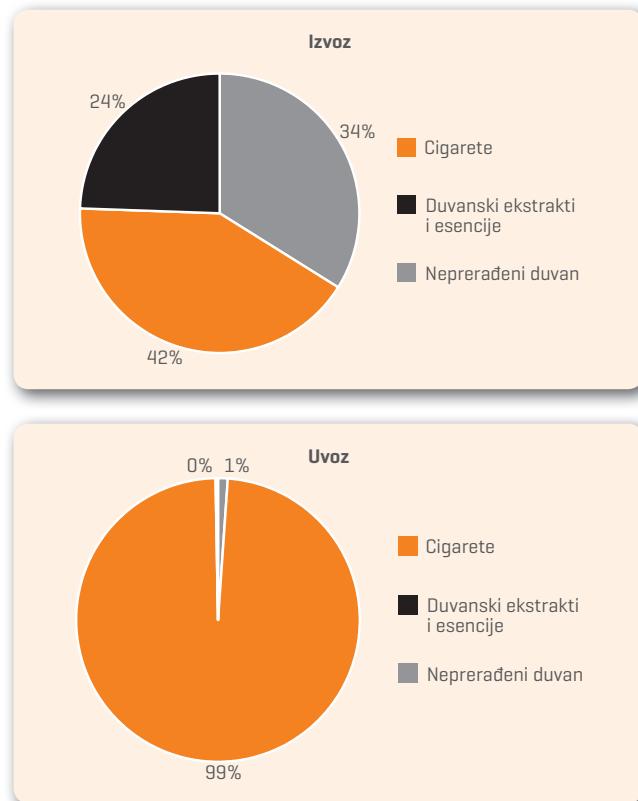
Slika 7.1. Trgovina duvana u Crnoj Gori

Trgovinski bilans duvanskih proizvoda je negativan.

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

Slika 7.2. Izvoz i uvoz po tipu duvanskog proizvoda, 2017.

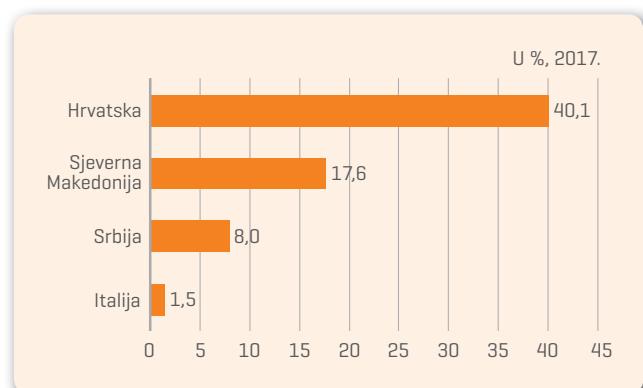

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

- Iako je izvoz duvanskih proizvoda u Crnoj Gori veoma nizak, **regionalno tržište je najvažnija izvozna destinacija za duvanske proizvode**. U 2017. godini, 40 odsto izvoza duvanskih proizvoda bilo je u Hrvatsku, a 18 odsto u Sjevernu Makedoniju [slika 7.3.]. Izvoz u Srbiju je 2017. znatno niži nego 2006., iako je Crna Gora počela opet izvoziti u Srbiju tokom 2017.
- Uvoz sa tri glavna tržišta [Srbija, Grčka i Ruska Federacija] je od nedavno u porastu. Gotovo 60 odsto uvoza duvanskih proizvoda Crne Gore dolazi iz Srbije. U usporedbi sa 2006. godinom uvoz duvanskih proizvoda iz Srbije povećao se gotovo četiri puta.

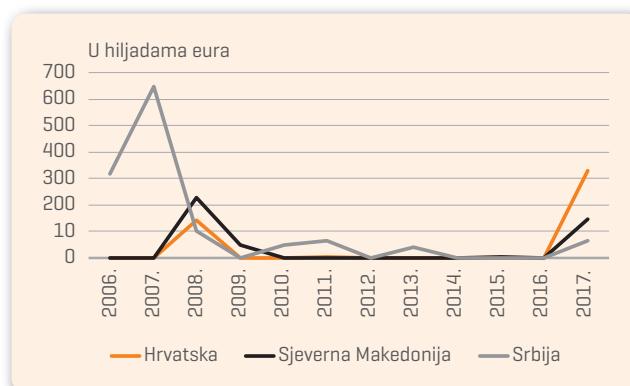
Slika 7.3. Izvoz duvana Crne Gore po tržištima u 2017.

Glavni uvoz duvanskih proizvoda je iz Srbije, a glavna izvozna destinacija je Hrvatska.

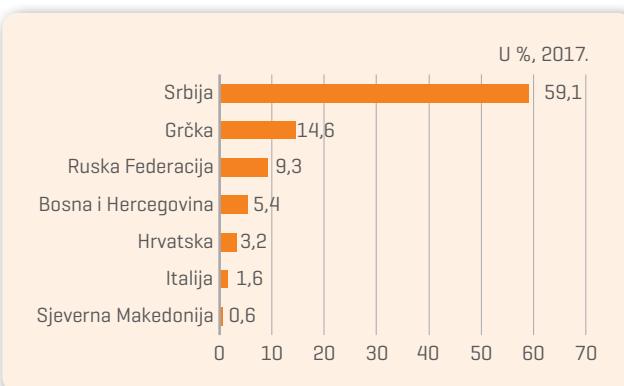
Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

Slika 7.4. Izvoz duvana Crne Gore na glavna izvozna tržišta – trendovi od 2006. do 2017.

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC

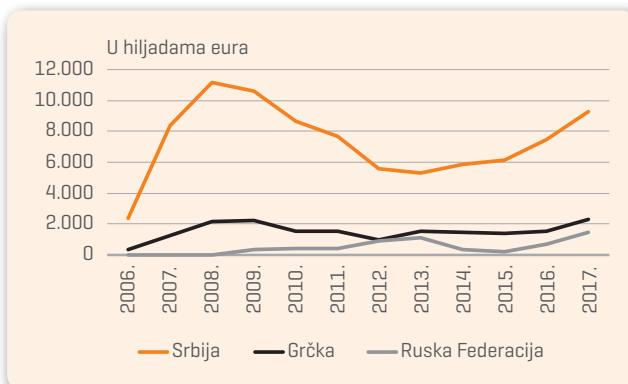
Slika 7.5. Uvoz duvana u Crnu Goru

Generalno i u poređenju s drugim zemljama u regionu, izvoz duvanskih proizvoda u Crnoj Gori je na niskom nivou.

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

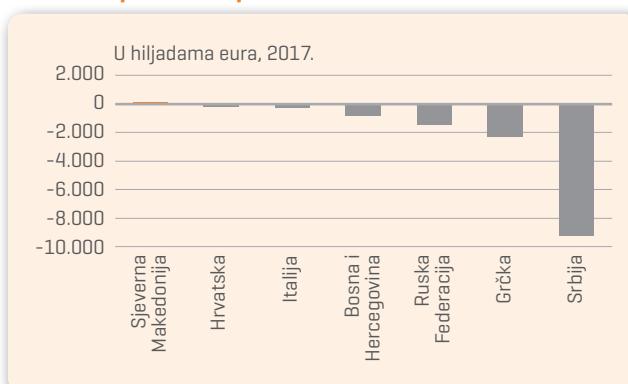
Slika 7.6. **Uvoz duvana Crne Gore po zemljama – trendovi od 2006. do 2017.**

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

- Kao neto uvoznik duvanskih proizvoda, Crna Gora najveći negativan trgovinski bilans od 9 miliona EUR ima sa Srbijom. Značajan negativan trgovinski bilans može se primijetiti i sa Grčkom i Ruskom Federacijom (slika 7.7.).

Slika 7.7. **Trgovinski bilans Crne Gore za duvanske proizvode po državama**

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

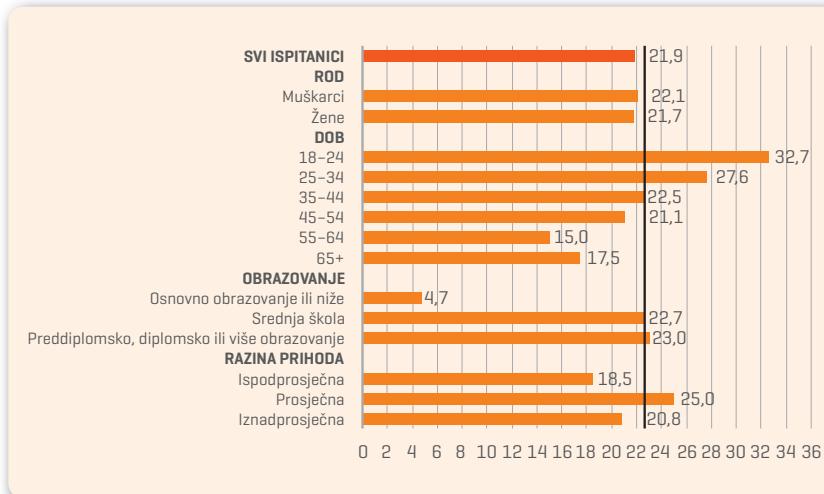
Trgovina duvanskim proizvodima s regionom je važna i Crna Gora je većinom uvoznik duvanskih proizvoda od zemalja u regionu.

8. Neprijavljeni rad

Samo 2,3 % odrasle populacije u Crnoj Gori je potvrdilo primanje prihoda od nezakonitog rada u zadnjih 12 mjeseci, dok je čak 22 % kupilo robu koja je, kako oni vjeruju, proizvedena neprijavljenim radom.

- Sivo tržište duvanskih proizvoda čini dio sive ekonomije s gledišta neplaćanja poreza, ali i zbog neprijavljenog rada. Krijumčari, prodavači i preprodavači duvanskih proizvoda na sivom tržištu zaraduju neprijavljeni prihod zbog neprijavljenog rada.
- U anketi se **obimu neprijavljenog rada u Crnoj Gori** pristupa s gledišta potražnje i ponude.
- Rezultati ankete pokazali su da je **čak 22 odsto odrasle populacije u Crnoj Gori kupilo neke proizvode** za koje je imalo razloga da posumnja kako **prihod nije u potpunosti prijavljen** poreznim institucijama ili institucijama za socijalno osiguranje (slika 8.1.).
- Tendencija kupovine proizvoda od osoba uključenih u neprijavljeni rad se ne razlikuje značajno za mušku i žensku populaciju. Potražnja za proizvodima koje nude osobe uključene u neprijavljeni rad najizraženija je kod populacije u starosnoj grupi od 18 do 24 godine, gdje je jedna trećina populacije kupila proizvode za koje se prepostavlja da ih je dostavio sektor koji se bavi neprijavljenim radom.
- Rezultati ankete za Crnu Goru pokazuju da **su osobe sa srednjom školom ili univerzitetskom diplomom sklonije nabavljanju robe i usluga povezanih s neprijavljenim radom u poređenju s populacijom sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem.**

Slika 8.1. Kupci proizvoda koji bi mogli biti rezultat neprijavljenog rada

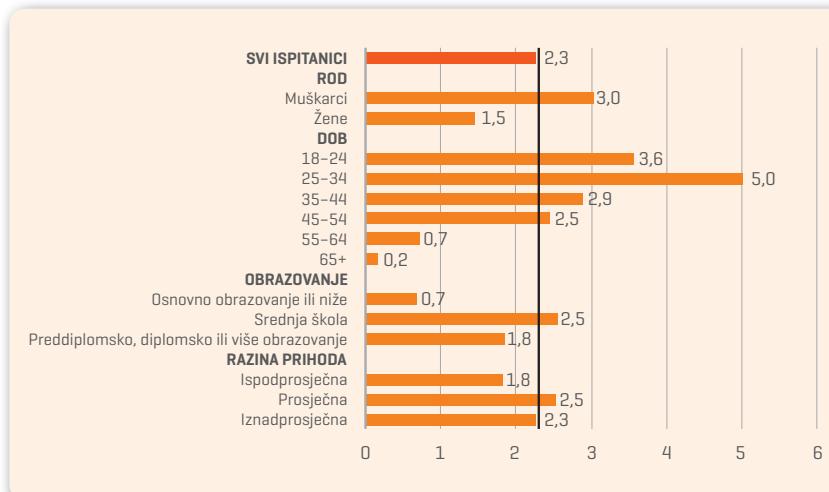

Kupci proizvoda povezanih s neprijavljenim radom su osobe koje imaju završenu srednju školu ili univerzitetsku diplomu sa prosječnim primanjima.

Napomena: postotak osoba koje su nabavljale proizvode za koje su mogle opravdano da su povezani s neprijavljenim radom.
Izvor: anketni podaci.

- Prema izjavama ispitanika, **samo 2,3 odsto odrasle populacije u Crnoj Gori, pored redovne aktivnosti, plaćeno je za neku vrstu aktivnosti neprijavljenog rada novcem ili u naturi u zadnjih 12 mjeseci** [slika 8.2.]
- Kao i kod potražnje neprijavljenog rada, **sklonost nuđenja neprijavljenog rada najveća je kod mlade populacije koja ima prosječna primanja.**
- Individualci sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem izjavili su da je njihovo sudjelovanje u ponudi neprijavljenog rada niže od 1 odsto.
- Velika razlika između strane ponude i strane potražnje neprijavljenog rada bi mogla značiti manjak povjerenja u povjerljivost i anonimnost ankete i zbog toga potencijalno netačno prijavljivanje stvarnog učestvovanja u neprijavljenom radu.

Slika 8.2. **Populacija plaćena za neprijavljene aktivnosti u zadnjih 12 mjeseci**

Populacija u dobi od 25 i 34 godine je glavni ponuđač neprijavljenog rada u Crnoj Gori. Jedna od dvadeset osoba u dobi od 25 do 34 godine plaćena je za neprijavljeni rad u periodu od zadnjih 12 mjeseci.

Napomena: Pojedinci koji su, osim svoje redovne aktivnosti, obavljali neprijavljene aktivnosti u zadnjih 12 mjeseci za što su bili plaćeni novcem ili u naturi.
Izvor: anketni podaci.

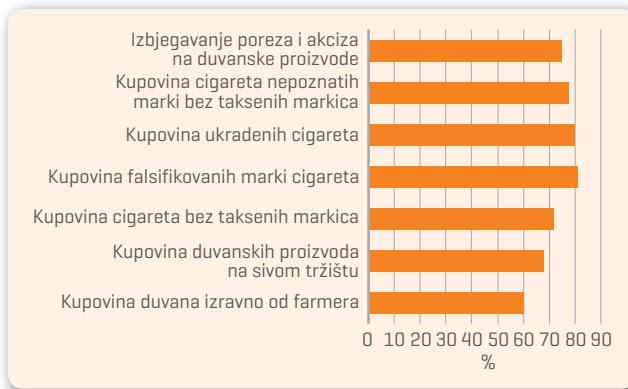
9.

Neprihvativost određenih praksi u nezakonitoj trgovini duvanom

- Većina građana u Crnoj Gori smatra da je neprihvativljivo ili u potpunosti **neprihvativljivo kupovati falsifikovane Brendove cigarete** [81 odsto], **ukradene cigarete** [80 odsto] i cigarete **nepoznatih marki** bez taksenih markica [78 odsto] (slika 9.1.).
- Građani u Crnoj Gori također imaju negativno javno mišljenje, iako u donekle manjoj mjeri, kada su u pitanju postupci izbjegavanja poreza i akciza za duvanske proizvode, kupovanje cigareta bez taksenih markica ili kupovanje duvana na sivom tržištu.
- Praksa **kupovanja duvana direktno od farmera** smatra se najmanje neprihvativljivom praksom [60 odsto].

Negativno javno mišljenje o nezakonitoj trgovini duvanom.

Slika 9.1. **Neprihvativost određenih praksi kod nezakonitog duvana**

Kupovina duvanskih proizvoda na sivom tržištu nije prihvativna za 68 odsto građana.

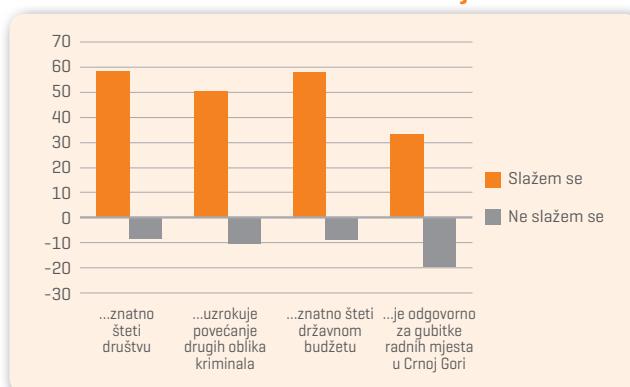
Izvor: anketni podaci.

10. Percepcije i mišljenja javnosti o sivom tržištu

- Oko 59 odsto građana Crne Gore se slaže da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje **značajnu štetu društvu**, a oko 58 odsto njih misli da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje i **značajnu štetu državnom budžetu** [slika 10.1.].
- Svaki drugi ispitanik prepoznaje da postoji veza između sivog tržišta duvana i drugih oblika kriminala i smatra **da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje povećanje drugih oblika kriminala.**
- Trećina građana se slaže da sivo tržište duvana uzrokuje gubitak poslova u Crnoj Gori.
- Većina ispitanika u Crnoj Gori (56 odsto) ima negativnu sliku o krijumčarenju duvanskih proizvoda i smatra da to predstavlja sastavni dio organizovanog kriminala [slika 10.2.].

Generalno, većina građana u Crnoj Gori prepoznaje negativne učinke sivog tržišta duvana.

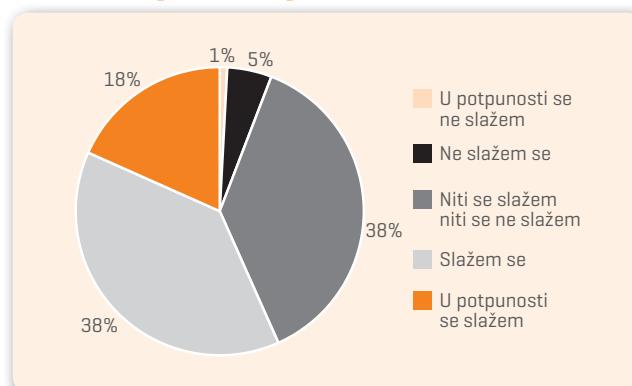
Slika 10.1. Stavovi ispitanika o efektima sivog tržišta duvana na društvo i ekonomiju

Izvor: anketni podaci.

Sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje gubitak prihoda u državnom budžetu i gubitak poslova.

Slika 10.2. Krijumčarenje cigareta i duvana dio je organizovanog kriminala

56 odsto građana u Crnoj Gori smatra da krijumčarenje duvanskih proizvoda spada pod organizovani kriminal.

Izvor: anketni podaci.

Prilog

Tablica A1. **Detalji ankete**

Period ankete	Februar – april 2018.
Ciljana populacija	Rezidentna populacija Crne Gore za starosnu skupinu 18+, uz kvotu pušača proporcionalnu stopi prevalencije pušenja [34,6 odsto za muškarce, 20,2 odsto za žene] http://www.tobaccoatlas.org/country-data/montenegro/
Nacrt uzorka	Nasumično uzorkovanje Nacionalno reprezentativan uzorak
Kontrola kvalitete	Kontrola kvalitete prikupljanja podataka obavlja se ponovnim kontaktiranjem ispitanika i provjerama odgovora na odabrana pitanja u odnosu na odgovore iz prvog intervjua Kontroliše se minimalno 25 % po ispitičaču Logičke provjere se obavljaju na konačnom setu podataka
Neto veličina uzorka	3.000
Odaziv	44,6 %
Metoda	CATI [kompjuterski potpomognuto telefonsko intervjuisanje]

